

І.А. СТРОЙКО

Ірина Анатоліївна Стройко, аспірант Київського університету права НАН України

НОВЕЛИ ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ КОЛЕКТИВНОГО УПРАВЛІННЯ МАЙНОВИМИ ПРАВАМИ ПРАВОВЛАСНИКІВ У СФЕРІ СУМІЖНИХ ПРАВ В УКРАЇНІ

1 липня 2019 р. набирають чинності положення Закону України «Про ефективне управління майновими правами правовласників у сфері авторського права і (або) суміжних прав» від 15 травня 2018 р. № 2415-VIII в частині функціонування електронної системи реєстрації та обліку у сфері авторських і суміжних прав.

Відповідно до частини другої ст. 4 зазначеного Закону, Міністерство економічного розвитку і торгівлі України (далі – Мінекономрозвитку) мало би затвердити порядок функціонування електронної системи реєстрації та обліку у сфері авторського права і суміжних прав та авторизації електронних майданчиків. Станом на сьогоднішній день це поки що не реалізовано. Ухвалення відповідного рішення і забезпечення функціонування електронної системи відчутно спростить процеси реєстрації та обліку у сфері авторського права і суміжних прав, полегшить користування відповідними реєстрами і сприятиме більшій прозорості та ефективності державного регулювання у цій важливій сфері.

Ще 20 вересня 2017 р. Кабінет Міністрів України схвалив Концепцію розвитку електронного урядування в Україні до 2020 року. Як зазначають автори Концепції, подальший стрімкий розвиток можливий лише за умови застосування революційних підходів та найбільш перспективних технологій в адмініструванні, зокрема технології блокчейн¹.

Це відповідає європейським тенденціям розвитку урядування. Так, згідно з повідомленням від Комісії до Європейського парламенту, Ради, Європейського Соціально-економічного комітету і Комітету регіонів Європейського Союзу «План дій «Електронний уряд 2016–2020». Прискорення цифрової трансформації уряду», цифрові публічні послуги зменшують адміністративне навантаження на бізнес-структури і громадян, забезпечуючи більш швидку, ефективну й прозору взаємодію з органами державної влади, з одного боку, і передбачаючи менший розмір плати за такі послуги, з іншого².

Інші положення Закону України «Про ефективне управління майновими правами правовласників у сфері авторського права і (або) суміжних прав» (крім норм про функціонування електронної системи реєстрації та обліку у сфері авторських і суміжних прав) вступили у силу 22 липня 2018 року.

Потрібно зауважити, що, згідно зі ст. 45 Закону України «Про авторське право і суміжні права» від 23 грудня 1993 р. № 3792-XII (у редакції Закону України від 11 липня 2001 р. № 2627-III), суб'єкти авторського права і суміжних прав можуть управляти своїми правами:

- 1) особисто;
- 2) через свого повіреного;
- 3) через організацію колективного управління.

При цьому Закон України «Про ефективне управління майновими правами правовласників у сфері авторського права і (або) суміжних прав» кардинальним чином змінює підходи до управління правами суб'єкти авторського права і суміжних прав суб'єктів авторського права і суміжних прав, запроваджуючи поняття «розширене колективне управління» і «обов'язкове колективне управління». Розширене та обов'язкове колективне управління здійснюється стосовно майнових прав усіх правовласників за відповідною категорією прав у сферах, щодо яких акредитовано організацію колективного управління, у тому числі тих, що не укладали договір про управління об'єктами авторського права і (або) суміжних прав з акредитованою організацією, незалежно від обраного такими правовласниками способу управління належними їм правами.

Закон надає наступне визначення терміну «розширене колективне управління». Це – колективне управління майновими правами на об'єкти авторського права і (або) суміжних прав незалежно від їх наявності в каталозі організації колективного управління (крім випадків, коли відповідні права вилучені правовласником з колективного управління в порядку, встановленому Законом), у визначених Законом сферах, що здійснюється акредитованими Установою організаціями у визначених цим Законом сферах.

Згідно з п. 5 ст. 12 Закону, розширене колективне управління об'єктами авторського права і (або) суміжних прав здійснюється виключно в таких сферах:

- 1) публічне виконання музичних недраматичних творів з текстом і без тексту, включно з тими творами, що включені до складу аудіовізуальних творів;
- 2) публічне сповіщення музичних недраматичних творів з текстом і без тексту, включно з тими творами, що включені до складу аудіовізуальних творів, крім кабельної ретрансляції;

3) право на справедливу винагороду, спільну для виконавців та виробників фонограм (відеограм), за публічне виконання фонограм і зафіксованих у них виконань чи публічну демонстрацію відеограм і зафіксованих у них виконань, опублікованих для використання з комерційною метою;

4) право на справедливу винагороду, спільну для виконавців та виробників фонограм (відеограм), за публічне сповіщення фонограм і зафіксованих у них виконань, відеограм і зафіксованих у них виконань, опублікованих для використання з комерційною метою, крім кабельної ретрансляції.

Закон прямо встановлює, що перелік сфер колективного управління, за якими здійснюється розширене колективне управління, є вичерпним.

Таким чином, у сфері регулювання суміжних прав розширене колективне управління стосується таких об'єктів, як фонограми, відеограми і зафіксовані у них виконання.

Кафе, ресторани і інші заклади так званого сегменту «HoReCa» («Hotel, Restaurant, Café/Catering»), у яких публічно виконуються музичні твори та/або програвються записи виконань музичних творів, повинні обов'язково укласти договори з визначеними Мінекономрозвитку організаціями розширеного колективного управління.

Аналогічний обов'язок щодо укладення договорів з організаціями розширеного колективного управління покладено на радіостанції, які публічно сповіщають фонограми і зафіксовані у них виконання.

Стосовно телекомпаній потрібно звернути увагу на визначення термінів «фонограма» і «відеограма» за чинним Законом України «Про авторське право і суміжні права». Звуки та відповідно зображення у формі записів, що входять до аудіовізуального твору, прямо виключаються з понять «фонограма» і «відеограма». Отже, наразі телеорганізації не мають обов'язку укладати договори з організаціями розширеного колективного управління щодо публічного сповіщення фонограм і зафіксованих у них виконань, відеограм і зафіксованих у них виконань. При цьому телевізійні мовники зобов'язані підписувати з організаціями розширеного колективного управління договори стосовно публічного сповіщення об'єктів авторського права – недраматичних творів з текстом і без тексту, включно з тими творами, що включені до складу аудіовізуальних творів. У Законі окремо зазначається, що розширене колективне управління щодо музичних творів не стосується кабельної ретрансляції.

Під обов'язковим колективним управлінням Закон розуміє колективне управління майновими правами на об'єкти авторського права і (або) суміжних прав незалежно від їх наявності в каталозі організації колективного управління, що здійснюється акредитованими установою організаціями у визначених Законом сферах.

Обов'язкове колективне управління об'єктами авторського права і (або) суміжних прав здійснюється виключно у таких сферах:

- 1) право слідування щодо творів образотворчого мистецтва;
- 2) репрографічне відтворення творів та їх частин (уривків);
- 3) відтворення в домашніх умовах і в особистих цілях творів, виконань, зафіксованих у фонограмах, відеограмах, їх примірниках, а також аудіовізуальних творів та їх примірників;
- 4) кабельна ретрансляція об'єктів авторського права і (або) суміжних прав, крім прав організацій мовлення щодо їхніх власних програм (передач) мовлення.

Відповідно до п. 6 ст. 12 Закону, обов'язкове колективне управління не передбачає вилучення правовласником, повністю або частково, належних йому майнових прав з управління акредитованою організацією. Це – новела правового регулювання, що вводиться Законом України «Про ефективне управління майновими правами правовласників у сфері авторського права і (або) суміжних прав». Раніше правовласник міг у будь-який момент за власним бажанням заявити про вилучення належних йому прав з управління певної організації колективного управління, що свого часу спричинило значну розрізненість каталогів організацій колективного управління і, відповідно, велику кількість таких організацій. Зовсім нещодавно на теренах України було зареєстровано і діяло 19 організацій колективного управління. Така значна кількість спричиняла незручності як користувачам, від яких кожна окремо взята організація колективного управління вимагала сплати повної суми мінімальних ставок винагороди (роялті), передбачених постановами Кабінету Міністрів України від 18 січня 2003 р. № № 71 і 72, так і правовласникам, яким важко було розібратися, кому саме доручити управління своїми правами і від кого вимагати сплати належної їм винагороди.

Тим не менше, наявність конкуренції завжди має позитивний вплив на розвиток і функціонування будь-якого ринку. Тому наразі важко спрогнозувати, які наслідки буде мати зменшення кількості організацій колективного управління в Україні і фундаментальна зміна правил гри між організаціями колективного управління і правовласниками, з одного боку, і організаціями колективного управління і користувачами об'єктів авторського права і суміжних прав, з іншого. Можна констатувати, що у майбутньому організації колективного управління, утворені в Україні, зіштовхнуться з конкуренцією з боку зарубіжних організацій.

Так, ще 26 лютого 2014 р. Європейський парламент і Рада Європейського Союзу прийняли Директиву 2014/26/EU «Про колективне управління авторським правом і суміжними правами і мультитериторіальне ліцензування прав на музичні твори для онлайнового використання на внутрішньому ринку»³. Як зазначається у цьому документі, організації мовлення зазвичай використовують ліцензії, що надаються локальними організаціями колективного управління для організації мовлення своїх власних програм, які включають музичні твори. Вказані ліцензії досить часто обмежуються лише мовленням у традиційних телевізійних системах: ефірних, кабельних мережах і через супутник. Ліцензія на Інтернет-права щодо музичних творів зна-

добитися для того, щоб дозволити поширення онлайн програм організацій мовлення. З метою полегшення ліцензування Інтернет-прав на музичні твори для одночасної трансляції і трансляції із затримкою у мережі Інтернет запроваджується механізм мультитериторіального ліцензування онлайнних прав через організації колективного управління, що діють на території кількох країн Європейського Союзу.

Як ми зазначали вище, п. 6 ст. 12 Закону України «Про ефективне управління майновими правами правовласників у сфері авторського права і (або) суміжних прав» встановлює обов'язкове колективне управління щодо кабельної ретрансляції об'єктів авторського права і (або) суміжних прав. При цьому Закон прямо виключає такий об'єкт суміжних прав, як програму (передачу) організації мовлення зі сфери обов'язкового колективного управління. Таким чином, телерадіоорганізації на власний розсуд здійснюють управління правами на власні програми (передачі) особисто, через повіреного тощо.

Статтю 1 Закону України «Про авторське і суміжні права» було доповнено визначенням терміна «кабельна ретрансляція», відповідно до якого це – прийом і одночасна передача телерадіоорганізаціями, провайдерами програмної послуги та іншими особами незалежно від використаних технічних засобів повних і незмінних передач (програм) організацій мовлення або їх істотних частин, а також творів, виконань, фонограм, відеограм, зокрема таких, що містяться в таких передачах (програмах) організацій мовлення, за умови, що початкова трансляція такої передачі (програми) здійснена організацією мовлення, яка не підпадає під юрисдикцію України відповідно до закону або міжнародного договору, згода на обов'язковість якого надана Верховною Радою України. Із вказаного визначення терміна можна зробити однозначний висновок про те, що кабельна ретрансляція стосується виключно творів, виконань, фонограм і відеограм, що містяться у програмах зарубіжних мовників. Вітчизняні телерадіоорганізації прямо виключені з цього визначення. Відповідно, обов'язкове колективне управління не поширюється на кабельну ретрансляцію об'єктів авторського права і (або) суміжних прав, що містяться у програмах (передачах) організацій мовлення, які зареєстровані і діють на території України.

Також постає законодавче питання, чи стосується кабельна ретрансляція прийому і одночасної передачі об'єктів авторського права і (або) суміжних прав у мережах IPTV, OTT, через супутник тощо чи виключно поширення через кабельні мережі. Відповідь на поставлене питання не є однозначною, оскільки, незважаючи на те, що у самому визначенні використовується фраза «незалежно від використаних технічних засобів», вказане словосполучення може стосуватися будь-яких використаних технічних засобів під час ретрансляції через кабель (наприклад, аналоговий чи цифровий кабель; наземний, підземний чи підводний кабель; провідниковий, оптоволоконний чи інший кабель). Це може спричинити певні труднощі при подальшому правозастосуванні і стати підставою для спорів між організаціями колективного управління, правовласниками і користувачами, у тому числі у судовому порядку.

Законом передбачено, що 22 квітня 2019 р. втрачають чинність свідоцтва про облік організацій колективного управління і про визначення організацій колективного управління уповноваженими, які були видані до 22 липня 2018 року. У сферах, щодо яких Законом встановлено здійснення розширеного та обов'язкового колективного управління, свідоцтва втрачають чинність з оголошення Мінекономрозвитку дати закінчення прийому заяв на участь у конкурсі на акредитацію у певному напрямі.

На сьогоднішній день Мінекономрозвитку зареєструвало дві організації колективного управління за новою процедурою, визначеною у Законі України «Про ефективне управління майновими правами правовласників у сфері авторського права і (або) суміжних прав». Це – Громадська спілка «Українська ліга авторських та суміжних прав» та Спілка об'єднань громадян «Асоціація з управління аудіовізуальними правами «АРМА-Україна»⁴.

Зареєстровані організації колективного управління, що мають намір збирати роялті у сферах обов'язкового і розширеного колективного управління, уповноважені здійснювати таку діяльність виключно після акредитації за результатами проведення відкритого конкурсу.

Частина перша ст. 5 Закону України «Про ефективне управління майновими правами правовласників у сфері авторського права і (або) суміжних прав» передбачає, що організація колективного управління є неприбутковою організацією, утворюється в організаційно-правовій формі громадського об'єднання (громадська організація або громадська спілка) зі статусом юридичної особи, єдиним видом діяльності якої є виконання завдань і функцій, визначених ст. 12 Закону. Також встановлено, що засновниками організації колективного управління можуть бути виключно правовласники. Згадані вимоги Закону спричиняють необхідність реорганізації Державної організації «Українське агентство з авторських та суміжних прав» (далі – ДО УААСП), що має завершитися через 14 місяців з дня набрання чинності Законом, тобто до 22 вересня 2019 року.

Закон України «Про ефективне управління майновими правами правовласників у сфері авторського права і (або) суміжних прав» поклав на Національну раду України з питань телебачення і радіомовлення (далі – Національна рада) невластиву раніше їй функцію нагляду за дотриманням телерадіоорганізаціями вимог щодо надання звітної інформації (звітів) про використання об'єктів авторського права і (або) суміжних прав, а саме: музичних творів, аудіовізуальних творів, фонограм (відеограм) та зафіксованих у них виконань, у телерадіоєфірі телерадіоорганізацій.

12 квітня 2019 р. на офіційному веб-сайті Національної ради було розміщено відскановану копію листа від Мінекономрозвитку зі зверненням до телерадіоорганізацій щодо подачі до 26 квітня 2019 р. інформації про публічне сповіщення в їхніх ефірах об'єктів авторського права і суміжних прав за 2018 рік⁵. Згадана інформація була потрібна Мінекономрозвитку для визначення репрезентативності організацій колективного

управління у зв'язку з початком відкритого конкурсу для визначення акредитованих організацій колективного управління.

Закон покладає обов'язок на телерадіоорганізації подавати Мінекономрозвитку щороку, до 31 березня, звіт за попередній (звітний) рік діяльності про використання об'єктів авторського права і (або) суміжних прав.

Відповідно до частини другої ст. 4 Закону України «Про ефективне управління майновими правами правовласників у сфері авторського права і (або) суміжних прав», Мінекономрозвитку повинно затвердити форму звіту телерадіоорганізацій про використання об'єктів авторського права і (або) суміжних прав в ефірі телерадіоорганізації. Така форма звіту була затверджена Наказом Мінекономрозвитку від 17 квітня 2019 р. № 647, причому реєстрація наказу в Міністерстві юстиції України мала місце лише 15 травня 2019 року. Відповідно, телерадіоорганізації не мали змоги надати звіт Мінекономрозвитку ні до 31 березня 2019 р., як це передбачено Законом ні до 26 квітня 2019 р., як просив Мінекономрозвитку у своєму листі. Деякі дослідники ставлять під сумнів легітимність проведення конкурсу для визначення акредитованих організацій колективного управління у цьому зв'язку.

Слід зазначити, що Закон України «Про ефективне управління майновими правами правовласників у сфері авторського права і (або) суміжних прав» приділяє увагу забезпеченню прозорості діяльності організацій колективного управління, передбачивши відповідну ст. 10. Закон також містить ст. 11, присвячену питанню оприлюднення щорічного звіту про діяльність організації колективного управління на веб-сайті такої організації у строк не пізніше ніж до 1 квітня року, що настає за звітним. Закріплення таких норм у Законі є позитивним кроком, спрямованим на справедливе розподілення зібраної винагороди правовласникам. Проте щорічний звіт організації колективного управління містить узагальнену інформацію про доходи від прав, зібрані організацією, з розподілом за категоріями прав і сферами використання прав, про використання таких доходів (розподіл правовласникам, перерахування іншим організаціям колективного управління, використання на інші цілі), а також відносини з іншими організаціями колективного управління, у тому числі з іноземними організаціями.

На противагу, ст. 18 «Прозорість і звітність» Директиви 2014/26/EU «Про колективне управління авторським правом і суміжними правами і мультитериторіальне ліцензування прав на музичні твори для онлайнового використання на внутрішньому ринку» передбачає прямий обов'язок організацій колективного управління надавати інформацію про свою діяльність безпосередньо правовласнику не рідше ніж раз на рік, включаючи, зокрема, дані про конкретні суми винагороди, виплачувані цьому правовласнику, відрахування, здійснені на управління правами тощо. На наш погляд, у законодавстві України доцільно передбачити аналогічні зобов'язання організацій колективного управління перед правовласниками.

Таким чином, підсумовуючи вищевикладене, можна констатувати, що прийняття Закону України «Про ефективне управління майновими правами правовласників у сфері авторського права і (або) суміжних прав» є позитивним зрушенням у регулюванні діяльності організацій колективного управління в Україні, проте значна кількість питань буде залежати від належної правозастосовної практики, зокрема конкретних заходів, що вчиняються органами державної влади. Україна має рухатися у напрямі посилення прозорості діяльності організацій колективного управління, у тому числі у сфері суміжних прав, та забезпечення функціонування електронної системи реєстрації й обліку, що відповідатиме європейським тенденціям правового регулювання.

¹ Уряд схвалив Концепцію розвитку електронного урядування в Україні до 2020 року. – Кабінет Міністрів України. – 20 вересня 2017 року. URL: www.kmu.gov.ua

² Communication from the Commission to the European Parliament, the Council, the European Economic and Social Committee and Committee of the Regions “EU eGovernment Action Plan 2016-2020. Accelerating the digital transformation of government”. – COM(2016) 179 final. Brussels, 19 April 2016. URL: eur-lex.europa.eu

³ Directive 2014/26/EU of the European Parliament and of the Council of 26 February 2014 on collective management of copyright and related rights and multi-territorial licensing of rights in musical works for online use in the internal market. – Official Journal of the European Union as of 20 March 2014. URL: eur-lex.europa.eu

⁴ Мінекономрозвитку: Організації колективного управління авторськими та суміжними правами повинні пройти реєстрацію за новою процедурою. – Міністерство економічного розвитку і торгівлі України. – 19 лютого 2019 року. URL: www.kmu.gov.ua

⁵ До уваги телерадіоорганізацій! Мінекономрозвитку просить надати інформацію про публічне сповіщення об'єктів майнових прав в ефірі за 2018 рік. – Національна рада України з питань телебачення і радіомовлення. – 12 квітня 2019 року // www.nrada.gov.ua

Резюме

Стройко І.А. Новели правового регулювання колективного управління майновими правами правовласників у сфері суміжних прав в Україні.

У статті автор аналізує нещодавні зміни у сфері колективного управління майновими правами суб'єктів авторського права і суміжних прав на території України. Враховується сучасна тенденція запровадження електронного уряду в Україні і Європейському Союзі. Автор досліджує загальні аспекти регулювання розширеного і обов'язкового колективного управління у сфері суміжних прав в Україні. Розкриваються особливості колективного управління щодо кабельної ретрансляції. Описується механізм удосконалення прозорості й звітності організацій колективного управління перед правовласниками.

Ключові слова: колективне управління, електронний уряд, розширене колективне управління, обов'язкове колективне управління, мультитериторіальне ліцензування прав, програма (передача) організації мовлення, кабельна ретрансляція, прозорість діяльності організацій колективного управління

Резюме

Стройко И.А. Новеллы правового регулирования коллективного управления имуществом с правами право-собственников в сфере смежных прав в Украине.

В статье автор анализирует недавние изменения в области коллективного управления имуществом с правами субъектов авторского права и смежных прав на территории Украины. Учитывается современная тенденция внедрения электронного правительства в Украине и Европейском Союзе. Автор исследует общие аспекты регулирования расширенного и обязательного коллективного управления в сфере смежных прав в Украине. Раскрываются особенности коллективного управления в отношении кабельной ретрансляции. Описывается механизм усовершенствования прозрачности и отчетности организаций коллективного управления перед правладельцами.

Ключевые слова: коллективное управление, электронное правительство, расширенное коллективное управление, обязательное коллективное управление, мультитерриториальное лицензирование прав, программа (передача) организации вещания, кабельная ретрансляция, прозрачность деятельности организаций коллективного управления.

Summary

Stroyko I. Innovations in the legal regulation of the collective management of proprietary rights of rights holders in the sphere of related rights in Ukraine.

In this Article the author analyzes the recent developments in the field of collective management of the proprietary rights of subjects of copyright and related rights in the territory of Ukraine. She takes into account the current tendency of implementation of eGovernment both in Ukraine and the European Union. The author explores the general aspects of the regulation of the extended and mandatory collective management in the sphere of related rights in Ukraine. She reveals the peculiarities of collective management with respect to the cable retransmission. In the Article the author depicts the mechanism of improvement of transparency and reporting of collective management societies before the rights holders.

Key words: collective management, eGovernment, extended collective management, mandatory collective management, multi-territorial licensing, broadcasting organization's program, cable retransmission, transparency of activities of collective management societies.